cărţii populare în circuitul de cercetare, lucrarea Cristinei-Ioana Dima devenind un instrument de lucru atât de necesar pentru istoria literaturii române vechi, dar şi pentru ştiinţe conexe pentru care cunoaşterea acestei cărţi se dovedeşte benefică.

Anexele cărţii se constituie în veritabile instrumente auxiliare de cercetare. Prima anexă, deosebit de utilă nu doar filologului, ci şi antropologului, cercetătorului imaginarului, iconografului sau istoricului religiilor, cuprinde tabelele sinoptice care inventariază pedepsele şi greşelile din opt versiuni ale *Călătoriei Maicii Domnului la iad*. Şase dintre aceste versiuni provin din spaţiul românesc, una se referă la manuscrisul *Oxford Bod. Greek misc. 77*, aflat în biblioteca britanică, publicat de M. R. James, în 1899, când e însoţit şi de traducerea engleză, iar ultimul tabel se referă la versiunea *Troice-Sergieva Lavra, Codex nr. 12, Leninbibliothek* (Moscova), în ediţia lui Tihonravov. Fiecare tabel conţine patru coloane: pe prima coloană este numărul curent, în a doua coloană sunt menţionaţi păcătoşii după gen, etnie, religie şi apartenenţa lor în rândul clerului (preoţi, călugări, diaconi), în a treia coloană este precizat chinul la care sunt supuşi păcătoşii, iar în cea de-a patra coloană sunt enumerate păcatele de care se fac vinovaţi. O altă anexă cuprinde *Indicele manuscriselor româneşti care conţin Călătoria Maicii Domnului la Iad*, ordonate cronologic, de la cel mai vechi cunoscut până la cel mai nou, iar la final cartea dispune de un glosar relevant pentru bagajul lexical al textului.

Autoarea reînvie parfumul arhaic aşezat peste aceste manuscrise, sub semnul unui moto care avertizează asupra faptului că textul este monoton şi, pe alocuri, puţin agreabil. Totuşi, pentru cititorul dornic să afle amănunte interesante despre traseul şi prefacerile pe care *Apocalipsul Maicii Domnului* l-a avut în cultura română, lectura cărţii poate constitui o adevărată satisfacţie intelectuală. Cititorul va afla, astfel, informaţii despre felul în care cartea populară a influenţat cultura tradiţională sau, mai degrabă, despre modul în care universul mentalitar românesc s-a răsfrânt asupra variantelor acestui text, punând-le în acord cu credinţele şi superstiţiile poporului.

COSMINA-MARIA BERINDEI
Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu”
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21
cosminamariaberindei@yahoo.com

ALEXANDRU GAFTON, *De la traducere la norma literară. Contribuţia traducerii textului biblic la constituirea vechii norme literare*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 392 p.

Prin durată, complexitate şi impact, procesul de traducere a Bibliei în vernacularele multor popoare, adică în aproximativ opt sute de limbi dacă luăm în considerare estimarea avansată de Eugene A. Nida, Charles R. Taber (1982, p. 1), a constituit piatra unghiulară pe care s-a edificat calitatea de limbă de cultură a unora dintre idiomurile care au căpătat, ca urmare a traducerii textului sacru, atributul de „limbă a Bibliei” (Kowalská 2007, p. 52–64).

În spaţiul românesc, procesul de traducere a Bibliei are o continuitate de aproape cinci secole, însă mecanismele de naturalizare a formelor şi conţinuturilor textului sacru au avut, de la o traducere la alta şi de la o epocă la alta, resorturi ideologice şi motivaţii culturale sensibil deosebite, astfel încât studiul traducerilor româneşti ale Bibliei – indiferent că se iau ca repere versiunile parţiale sau cele integrale – îi oferă cercetătorului prilejul de a contempla şi evalua atât trăsăturile lingvistice ale textelor avute în atenţie cât şi împrejurările istorice în care acestea au fost elaborate şi, dacă a fost cazul, au circulat. Nu este deci lipsit de importanţă să notăm că specialistul interesat de istoria traducerilor

BDD-R1 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:46 UTC)

româneşti ale Bibliei are ca obiect de cercetare o semioză cu grad înalt de complexitate ale cărei dominante sunt de ordin intertextual şi intercultural. Considerate, pe de o parte, din perspectiva istoriei limbii şi, pe de altă parte, din unghiul practicilor de traducere, implicaţiile acestor dominante sunt multiple.

Prin actul lingvistic şi cultural al traducerii, textele, atât cel aparţinând limbii-sursă cât şi cel aparţinând limbii-ţintă, îşi înscriu dimensiunile semiotice constitutive reliefate de Charles Morris (semantică, sintactică şi pragmatică) în relaţii de negociere desfăşurate pe mai multe planuri şi nivele. În mod firesc, aceste negocieri nu implică doar forme şi conţinuturi lingvistice, ci o paletă bogată de aspecte ideologice, cognitive sau de altă natură, pe care specialistul trebuie să le aibă în atenţie şi să le ia în considerare atunci când evaluează cu instrumente filologice şi lingvistice legăturile dintre modele şi traduceri. Traducerile, observă Peter Burke, reflectă cu acurateţe ceea ce o cultură consideră ca fiind relevant sau de interes pentru o altă cultură, de aceea principiile care animă activitatea de traducere, *principiul priorităţii* şi *principiul confirmării*, se situează în relaţie de opoziţie. În timp ce principiul priorităţii pune în evidenţă necesitatea de a umple un gol cultural, adică de a accelera racordarea culturilor-ţintă la culturi-model, principiul confirmării pune în lumină rezistenţa la schimbare, în sensul că „indivizii unei culturi date traduc opere ce susţin idei, presupuneri sau prejudecăţi deja existente în cultura lor. Atunci când textele nu sprijină anumite concepţii, traducerile sunt prelucrate, în mod explicit sau implicit (prin paratexte precum prefeţele sau adresările către cititor), pentru a crea impresia că o fac” (Burke 2007, p. 20). În virtutea celor două principii, studiul traducerilor româneşti ale cărţilor biblice se impune ca activitate de cercetare fundamentală prin care sunt urmărite din perspectivă diacronică căile prin care cultura şi limba română s-au maturizat.

Lucrarea de sinteză semnată de Alexandru Gafton, *De la traducere la norma literară. Contribuţia traducerii textului biblic la constituirea vechii norme literare*, este rodul preocupărilor statornice manifestate în direcţia descrierii filologice şi lingvistice a monumentelor vechiului scris românesc. Activitatea ştiinţifică a autorului, concretizată în ediţii de text realizate fie individual, fie în colaborare cu alţi specialişti de prestigiu (*Codicele Bratul*, *Biblia 1688*, *Palia de la Orăştie*) şi în lucrări intrate deja în bibliografia de referinţă a cercetărilor asupra traducerilor biblice şi a istoriei limbii române (*Hipercorectitudinea*, *Evoluţia limbii române prin traduceri biblice din secolul al XVI-lea*, *După Luther*), se cristalizează în cel mai recent volum sub forma unei contribuţii care, în opinia noastră, are datele necesare pentru a sublinia că studiul atent şi competent al textelor vechi are rolul central în fixarea orizontului istoric al raporturilor dintre uz, normă şi sistem. Din acest punct de vedere, lucrarea se întemeiază pe o premisă de cercetare majoră, anume că istoria unei limbi de cultură se cuvine mai întâi configurată ca istorie a textelor scrise în limba respectivă.

Considerată din perspectivă diacronică, arhitectura textului, în general, şi arhitectura traducerilor biblice, în particular, reflectă prefacerile de forme şi conţinuturi lingvistice care pun în valoare dubla ipostază a faptelor de limbă supuse analizei, cea de produs în care se materializează posibilităţile oferite de o limbă dată într-o anumită situaţie de comunicare (actul de traducere) şi cea de activitate de gestionare a libertăţilor şi constrângerilor comunicative. Cu alte cuvinte, textul tradus îşi relevă o istorie proprie în raport cu unul sau mai multe texte-model şi cu una sau mai multe versiuni, iar această istorie se înscrie în convergenţă şi/sau în divergenţă cu alte arhitecturi textuale, astfel manifestându-se cele două condiţii care asigură existenţa organismului viu al limbii, stabilitatea şi variabilitatea. Echilibrul dinamic dintre stabilitate şi variabilitate, dintre ceea ce reprezintă imitaţie de model (intern sau extern) şi ceea ce reprezintă creativitate este considerat de autorul volumului *De la traducere la norma literară* drept fundamentul evolutiv al limbii, iar ideea că aspectul literar se constituie şi funcţionează în cadrul unui sistem lingvistic prin „permanentul joc al evoluţiei unitare, dintre stabilitate şi variabilitate” (p. 11) este angajată în evaluarea trăsăturilor genetice şi tipologice ale procesului prin care traducerile cărţilor biblice au contribuit la edificarea limbii de cultură.

Organizată în zece secţiuni (I. *Traducerea*; II. *Prefeţele*; III. *Sursele prime*; IV. *Chestiunea normei literare*; V. *Contribuţia surselor*; VI. *Traducerea prin calc*; VII. *Traducerea prin compilaţie*; VIII. *Traducerea ca opţiune şi ca libertate*; IX. *Traducerea ca literă, glosa ca spirit*; X. *Greşelile de*

BDD-R1 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:46 UTC)

traducere), cartea pune în prim plan teza că limba este o realitate vie ale cărei forme şi conţinuturi sunt, deopotrivă, generatoare şi depozitare de modele prin care se asigură transferul valorilor ideologice şi culturale.

Cititorii familiarizaţi cu celelalte lucrări ale autorului vor observa că multe dintre chestiunile discutate în lucrare presupun reluări, rafinări, nuanţări şi îmbogăţiri ale unor consideraţii anterioare, ceea ce ne îndeamnă să credem că cercetătorul a menţinut investigaţia filologică şi lingvistică a vechilor traduceri biblice româneşti în limitele cadrului conceptual şi analitic creat şi asumat în diversele contribuţii personale, indiferent că este vorba despre studiile de tip monografic sau despre articolele şi comunicările publicate în fluxul principal de reviste şi în volumele unor manifestări ştiinţifice naţionale şi internaţionale. Acest proces de revizuire şi aprofundare a mecanismelor care întreţin viaţa şi energia de semnificare a vechilor traduceri biblice româneşti conferă volumului *De la traducere la norma literară* caracterul unei sinteze. Autorul cristalizează rezultatele durabile ale cercetărilor proprii, având mereu ca punct de reper studiul aplicat al textelor pe care le valorifică eficient în construcţia reflecţiilor teoretice pe care le deschide în legătură cu diverse aspecte de ordin general precum semiotica traducerii, legăturile dintre text şi context, raporturile dintre paratext, metatext şi text sau dinamica uzului considerată în raport cu gradul de (in)stabilitate al normei şi cu problema competenţelor comunicative ale protagoniştilor (traducător, revizor, receptor). Demersul analitic practicat în lucrare se sprijină pe o metodologie adecvată şi modernă, graţie căreia tehnicile de descriere şi interpretare lingvistică sunt redimensionate astfel încât să permită luarea în considerare şi a altor planuri de impact asupra pertinenţei lingvistice a textelor (cognitiv, social, confesional, cultural etc.). De pildă, plasarea descrierii realităţilor textuale pe terenul analizei conceptuale comparative îi permite autorului să examineze cu acuitate libertăţile şi limitele impuse de idiomurile implicate în actul traducerii, să sesizeze cât de vaste sau, dimpotrivă, cât de limitate sunt competenţele şi performanţele comunicative ale protagoniştilor, să lămurească mecanica practicilor de traducere la care s-a recurs şi să comenteze asupra tehnicilor de asigurare a pertinenţei textuale a traducerilor şi a gradului de fidelitate a acestora faţă de modelele declarate sau reale. Tot astfel, apropierea de noţiunea de *traducere culturală*, curent întrebuinţată astăzi în studiile de antropologie /cf. Sapir 1966, Sperber 2006, Jourdan–Tuit (eds.) 2006) şi de comunicare interculturală, favorizează deplasarea analizei dinspre dimensiunea strict lingvistică a activităţii de traducere către implicaţiile de alt ordin.

Remarcabile în a semnala că autorul fructifică în chip optim şi cu rezultate de calitate instrumente metodologice cu veşmânt modern sunt, de pildă, secţiunile dedicate secvenţelor paratextuale şi metatextuale ale vechilor traduceri biblice româneşti. Avute în atenţie mai ales de cercetătorii care s-au exersat cu succes în realizarea unor ediţii de text, aceste componente oferă informaţii preţioase despre personalitatea actanţilor implicaţi în actul traducerii, despre tehnicile de traducere şi de legitimare a traducerii adoptate la un moment dat şi despre poziţia istorică, a se înţelege cultural-ideologică, pe care se situează aceştia în raport cu textul-model, cu limbile-sursă şi cu alte resurse avute la dispoziţie în realizarea traducerii. Cercetarea prefeţelor şi gloselor textuale poate indica cu precizie impactul traductologic al contactului cultural mai complex în care s-au realizat diversele versiuni româneşti ale cărţilor sacre, iar Alexandru Gafton are meritul de a atrage atenţia asupra importanţei semiologice a acestor mecanisme de ancorare a traducerii în realitatea lumii în care aceasta se vrea sau este difuzată. În elaborarea prefeţelor (p. 47–68) şi a gloselor (p. 323–358) realizatorii şi garanţii traducerilor se manifestă ca prezenţe, în timp ce traducerea ca atare îi sublimează în ipostaza de „amprente" ce pot fi reconstituite prin studiul „limbii" textului, în fapt o imagine textuală a unui idiolect mai mult sau mai puţin cultivat şi exersat. Beneficiind de suportul unor studii de caz gândite ca modele interpretative, consideraţiile evaluative ar putea, eventual, beneficia de pe urma extinderii câmpului de cuprindere al analizei. Dată fiind importanţa elementelor paratextuale şi metatextuale în a legitima sau autoriza textul propriu-zis, credem că viitoarele contribuţii ale autorului vor scoate la lumină elemente menite să contureze tabloul cât mai detaliat al istoriei traducerilor biblice româneşti. După ştiinţa noastră, o lucrare de forţă asupra problematicii paratextului şi metatextului în vechiul scris românesc aşteaptă încă să fie elaborată, deşi studii demne de atenţie au fost publicate până acum, atât pe plan naţional cât şi internaţional. (Pentru problematica

BDD-R1 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:46 UTC)

paratextului în literatura europeană medievală şi renascentistă, vezi Alexander–Lange–Philinger (eds.) 2010; Smith–Wilson (eds.) 2011).

Având conştiinţa că rândurile de mai sus au atins doar în mod punctual, deci insuficient, bogăţia de aspecte cuprinse în secţiunile lucrării *De la traducere la norma literară*, recomandăm cartea publicată de Alexandru Gafton drept o realizare valoroasă ce merită atenţia unui public mai larg decât cercul filologilor şi al lingviştilor diacronişti.

BIBLIOGRAFIE

Alexander–Lange–Philinger (eds.) 2010 = Philip Alexander, Armin Lange, Renate Philinger (eds.), *In the Second Degree. Paratextual Literature in Ancient Near Eastern and Ancient Mediterranean Culture and Its Reflections in Medieval Literature*, Leiden, Boston, Brill, 2010.

Burke 2007 = Peter Burke, *Cultures of translation in early modern Europe*, în Burke–Po-chia Hsia (eds.) 2007, p. 20.

Burke–Po-chia Hsia (eds.) 2007 = Peter Burke, R. Po-chia Hsia (eds.), *Cultural Translation in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, 2007.

Jourdan–Tuite (eds.) 2006 = Christine Jourdan, Kevin Tuite, *Language, Culture and Society. Key Topics in Linguistic Anthropology*, Cambridge University Press, 2006.

Kowalská 2007 = Eva Kowalská, *Language as a means of transfer of cultural values*, în Burke–Po-chia Hsia (eds.) 2007, p. 52–64.

Nida–Taber 1982 = Eugene A. Nida, Charles R. Taber, *The Theory and Practice of Translation*, Leiden, Brill, 1982.

Sapir 1966 = Edward Sapir, *Culture, Language and Personality. Selected Essays*, Berkeley, Los Angeles, University of California Press, 1966.

Smith–Wilson (eds.) 2011 = Helen Smith, Louise Wilson (eds.), *Renaissance Paratexts*, Cambridge University Press, 2011.

Sperber 1996 = Dan Sperber, *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*, Blackwell Publishing, UK, 1996.

IOAN MILICĂ
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
Facultatea de Litere
Iaşi, Bd. Carol I, 11
mioan@uaic.ro

DUMAS FELICIA, *Dicţionar bilingv de termeni religioşi ortodocşi român-francez*, Iaşi, Editura Doxologia, 2010, 350 p.; *Dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes français-roumain*, Iaşi, Editura Doxologia, 2010, 270 p.

Cet ouvrage contient les résultats d’une recherche menée dans le cadre d’un projet national de type Idées (ID 416), ayant comme objectif l’élaboration d’un dictionnaire bilingue de termes religieux orthodoxes roumain-français et français-roumain. Le projet, financé par le Conseil National de la Recherche Scientifique, s’est déroulé entre octobre 2007 et septembre 2010 sous la direction de Felicia Dumas, professeur à la Faculté des Lettres de l’Université „Alexandu Ioan Cuza” de Iaşi. Disons tout de suite qu’il s’agit là du premier dictionnaire de ce genre publié en Roumanie, donc d’un événement éditorial d’importance à la fois scientifique et culturelle.

BDD-R1 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:46 UTC)